

РЕАЛІЗАЦІЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРАЦІВНИКІВ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛІЗАЦІЄЮ КОМПАНІЇ

Обґрунтовано, що в умовах побудови інноваційної економіки України актуальною проблемою є роль бухгалтерського обліку людського капіталу для управління капіталізацією компанії

Постановка проблеми. Якщо донедавна місцю та значенню людини в економіці підприємства відводилась другорядна роль, то з початком трансформації вітчизняної економіки усвідомлюється важливість інтелектуальних здібностей, креативності, освіченості особистості, що, накопичуючись, утворюють людський капітал, який є стратегічним ресурсом економічного зростання за умови постійного розвитку й нагромадження.

Найбільш проблематичною формою вартості, що створюється невідчутним капіталом є майбутня цінність, оскільки не всі складові капіталу, зокрема, людський капітал компанії, використовується у будь-який момент часу; він зберігається, готовий для подальшого застосування, але не застосовуватиметься негайно.

Людський капітал, що зберігається для застосування в майбутньому, впливає на майбутній підсумковий результат. Розуміння того, в якому обсязі людський капітал потрібно формувати, використовувати і відтворювати, є цікавою проблемою для компаній. Якщо у компанії сформовано незначний за обсягом людський капітал, то створюються перешкоди для інновацій і творчості; інша крайність може означати витрату надмірних зусиль на діяльність щодо управління людським капіталом і, у свою чергу, зниження активності в інших важливих сферах. Ці питання щодо цінності, необхідно розглядати з точки зору забезпечення управління необхідною інформацією про обсяг людського капіталу, джерелом формування якої є бухгалтерський облік.

У вітчизняному бухгалтерському обліку інвестиції в людський капітал не розглядаються як особливий об'єкт обліку, а відображаються у загальній сумі витрат підприємства.

В дослідженні акцент зроблений на бухгалтерському обліку людського капіталу для управління капіталізацією компанії, що в умовах побудови інноваційної економіки України є актуальною проблемою.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням капіталізації присвячували дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених: Андриссен Д., Тиссен Р. [1], Апчерч А. [2], Лев Б. [3], Медведев М.Ю. [4], Мельник Л.М. [5], Старкова Н.О., Костецкий А.Н. [7], Феррис К., Пешеро Б.П. [8], Хатулева О.В. [9], Екклз Роберт Дж., Герц Роберт Х., Киган Э. Мэри, Филлипс Дейвид М.Х. [6], Яремко І.Й. [10].

Проте проблема розробки системи управління капіталізацією компанії на основі зростання інтелектуального потенціалу поки не отримала належного вирішення.

Мета написання статті полягає в обґрунтуванні ефективності управління капіталізацією компанії шляхом реалізації інтелектуального, творчого потенціалу її співробітників.

Викладення основного матеріалу дослідження. На слуханнях в 2000 році єнатьського комітету з банківських, житлових і урбаністичних питань, "Адаптація моделі фінансової звітності 1930-х рр. до умов 21-го століття", експерти, що виступали з висновками по цій темі, приписували недоліки в інформації, що міститься у фінансових звітах, перш за все зростанню нематеріальних активів і неадекватному відображенню цих активів в традиційній системі бухгалтерської звітності. Нематеріальні активи в більшості компаній перевищують матеріальні як за вартістю, так і за внеском в економічне зростання, проте вони відносяться у фінансових звітах до

витрат і тому не відображаються в балансах корпорацій. Це асиметричне трактування капіталізації (розгляд як активи) матеріальних і фінансових інвестицій, з одного боку, і витрат, коли справа йде про нематеріальні активи, з іншого боку, веде до спотвореної і неповної звітності про результати діяльності фірми і їх вартості [3, с. 9-10]¹.

Капіталізація – відносно нове явище економіки і фінансів, що є наслідком накопичення капіталу, з одного боку, і "фінансізації" – з іншого. В умовах перетворення фінансової сфери в самодостатній сегмент економіки і її домінування над реальним сектором і товарними ринками поняття "капіталізація", спочатку виступає як характеристика фондового ринку, стало поширюватись на непублічні компанії, регіональні ринки і національні економіки.

Інтерес до капіталізації виявився за кордоном в останній чверті ХХ ст., а в Росії – в новому тисячолітті. На сьогоднішній день дослідження в області капіталізації в більшості своїй носять емпіричний характер. Капіталізація розглядається в них щодо фондового ринку з позиції нарощення капіталу акціонерних товариств, акції яких знаходяться у вільному обігу і котируються на біржі. Такий підхід запозичений із зарубіжної практики, проте він має обмежену сферу застосування у вітчизняному господарському середовищі, де з об'єкту дослідження випадають переважна більшість господарюючих суб'єктів, цілі галузі і регіони.

Огляд багатьох підходів до визначення сутності капіталізації різних авторів дає можливість зробити висновок про їх розподіл на 4 напрями:

1. Процес перетворення ресурсів у вартість, що створюється додану вартість (класичний підхід). В основу дослідження тлумачень капіталізації покладена теорія К. Маркса, яка вперше детально розглянула економічну природу капіталу та капіталізації як певну систему соціально-економічних відносин.

2. Процес трансформації доходів у загальний капітал підприємства (Кейнс Дж., (грошова форма накопичення), Козоріз М.А., Ледкова М.А., Малова Т.О., Мочерний С.В., Осовська Г.В., Побурко О.Я., Туринський Ю.А.).

3. Категорія фінансового менеджменту (процес пристоу фінансового капіталу) (Бектенова Д.Ч., Гальцева О.В., Гільфердінг Р., Невський І.О.).

4. Показник оцінки ринкової вартості підприємства (ринкова капіталізація) (показник є базовим для оцінки вартості підприємств на фондовому ринку) (Барунов Г.Я., Єжов Ю.В., Ідрисов Ш.М., Казинцев В.В., Корольова О.О., Овсянніков О.М., Челноков А.С.) [5, с. 25].

Зауважимо, що трактування капіталізації як критерію оцінювання ринкової вартості підприємств на даний момент є найпопулярнішим. Проте, ми вважаємо, що такий підхід не відображає повністю зміст значення терміну, оскільки виступає лише як індикатор фондового ринку. Враховуючи те, що чимало підприємств не є публічними, тобто не виходять на ринок фінансового капіталу, то визначення і оцінювання процесів капіталізації за допомогою такої методики є недоречними. З огляду на це пропонуємо під поняттям капіталізації підприємства розуміти

¹ Слухання відбулись 19 липня 2000 р. Експертами виступали Robert Elliot (KPMG), Барух Лев (Нью-Йоркський університет), Steve Samek (Arthur Andersen), Peter Wallison (Американський інститут підприємництва) и Michael Young (Willkie Farr & Gallagher).

процес спрямування коштів на розвиток та розширення підприємницької діяльності, в результаті чого відбувається накопичування капіталу підприємства та збільшення його вартості.

У зарубіжних країнах показник капіталізації виступає одним з найважливіших показників, що відображає поточний стан та перспективи розвитку підприємства на ринку, а також характеризує весь потенціал підприємства, включаючи інвестиційну його привабливість. У вітчизняній же практиці, навпаки, сформувалася думка, що капіталізація – це прерогатива виключно фінансового ринку. Статистика й досі не оперує цим терміном, а сповільнення темпів практичного застосування показника вже накладає свої негативні відбитки на економіку країни в цілому. Ось одна з головних причин недооцінювання вартості більшості підприємств, в тому числі гігантів промисловості, в межах України.

Огляд підходів різних авторів до визначення капіталізації дозволяє зробити ряд висновків:

1) в сучасній вітчизняній економічній літературі капіталізація розглядається в трьох аспектах (інвестиційному, маркетинговому і фінансовому) і полягає в трьох основних варіантах: ринкова вартість акцій акціонерного товариства; трансформація доходів в капітал; накопичення власного капіталу;

2) нарощення або накопичення власного капіталу за рахунок сформованих доходів або їх частини – один з найпоширеніших варіантів трактування капіталізації, що розкриває, головним чином, сутність капіталізації компанії. В неї не вписуються похідні від капіталізації терміни (капіталізація галузі, ринку, регіону, країни, активів, доходів, витрат і т.д.). Крім того, вона є вузьким трактуванням капіталізації, оскільки охоплює не весь спектр ендогенних факторів накопичення капіталу. Це говорить про необхідність розширювального трактування капіталізації.

Отже, капіталізація є результат трансформації доходів або їх частини в капітал, в результаті якої відбувається накопичення капіталу довгострокового характеру – нарощення необоротних активів за рахунок довгострокових джерел фінансування (власного капіталу і довгострокових зобов'язань).

В дане трактування органічно вписуються основні похідні від капіталізації терміни:

– капіталізація компанії, де основним параметром виступають довгострокові активи/пасиви в балансовій або ринковій оцінці;

– капіталізація регіону, країни, витрат, де як основний параметр виступають активи (капітальні активи довгострокового характеру);

– капіталізація ринку, галузі, доходів, де як основний параметр виступають довгострокові пасиви, перш за все, власний капітал.

Різноманіття форм прояву капіталізації в сучасному господарському середовищі зумовило невідповідність первинного розуміння капіталізації реаліям, що склалися, а також методичну невизначеність в оцінці капіталізації за межами фондового ринку.

В економічній літературі в цілому і енциклопедичних виданнях зокрема приводиться декілька похідних від капіталізації понять: капіталізація активів; капіталізація доходів; капіталізація земельної ренти; капіталізація компанії; капіталізація ринку; капіталізація платежів при ліквідації юридичної особи; акції з правом капіталізації.

Їх аналіз дозволив зробити висновок про необхідність уточнення і коригування окремих понять.

1. Поняття, що характеризує капіталізацію активів, по суті, є капіталізацією витрат – переклад частини поточних витрат у витрати капітального характеру.

2. Капіталізація активів або капіталізація майна проявляється в абсолютному і відносному збільшенні активів капітального характеру або довгострокових активів. До них можуть бути віднесені практично всі складові необоротних активів, що є найпривабливішим забезпеченням в будь-яких фінансових транзакціях і найзначущішою частиною реального майна компанії.

3. Капіталізація компанії спостерігається не тільки у разі збільшення статутного капіталу. Капіталізація компанії в широкому значенні слова є нарощенням довгострокових активів і пасивів за рахунок зовнішніх джерел фінансування, а також за допомогою капіталізації частини доходів, наприклад, реінвестування прибутку. Капіталізація компанії у вузькому значенні слова є нарощування власного капіталу компанії, включаючи статутний капітал, але не обмежуючись ним.

Такі дослідники, як Б. Лев, П. Заровен, С. Уолман [6], А.Н. Костецький, Н.О. Старкова [7] наполягають на капіталізації витрат, пов'язаних зі створенням інтелектуального капіталу, що забезпечують підвищення ринкової капіталізації активів, відображених у балансі.

Проф. Я.В. Соколов і проф. І.А. Смірнова [2, с. 945] зазначають, що в управлінському обліку, що капіталізувати, а що некапіталізувати повинен вирішувати не бухгалтер, а менеджер, і приймаючи те чи інше рішення, він тим самим визначає фінансовий результат. У менеджера повинна бути своя фінансова політика, відмінна від облікової та податкової. На цьому наголошує і проф. А. Апчерч: "Капіталізувати те, що передбачають нормативні документи, тобто понесені витрати та включати до складу активів, чи не капіталізувати, тобто відносити витрати до складу витрат поточного звітного періоду" [2, с. 944].

Проблема некапіталізованості активів у методології обліку, на думку багатьох фахівців, – основний недолік сучасної облікової системи [10, с. 5]. Капіталізуючи витрати в обліку відкладається нарахування витрат на майбутнє, через амортизацію активів знижується обсяг витрат на етапах, що слідує за періодом, коли були понесені фактичні грошові витрати, тобто збільшуємо прибуток звітного періоду, а відповідно через ефективність ринку здійснюється вплив на збільшення вартості підприємства.

При управлінні враховують взаємозв'язок людського потенціалу, організаційної структури і інституційного контексту, оскільки це формує межі реалізації людського капіталу (рис. 1).

Рис. 1. Вплив людського капіталу на результати діяльності компанії

Основним завданням підприємств є ефективне управління розвитком персоналу і нематеріальними активами. Тільки в цьому випадку гарантується розвиток людського капіталу, оскільки капіталізація інтелекту – це перетворення кваліфікації кадрів в сертифіковану продукцію, ліцензії, патенти і високу репутацію у вигляді брендів. Розумні, компетентні і мотивовані люди є рідкісним і бажаним ресурсом.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Досліджуючи реалізацію людського капіталу як передумову ефективності управління капіталізацією компанії зроблено наступні висновки.

1. Під капіталізацією активів слід розуміти капіталізацію витрат, тобто перенесення частини поточних витрат у витрати капітального характеру. Класичним прикладом капіталізації витрат можуть бути витрати на формування людського капіталу (навчання, підвищення кваліфікації та ін.), які відносяться до поточних витрат, проте в результаті таких витрат формується інтелектуальний капітал компанії.

2. Капіталізація активів проявляється у збільшенні довгострокових активів, тобто всіх складових необоротних активів, зокрема, нематеріальних активів.

3. Основним недоліком сучасної системи бухгалтерського обліку є некапіталізованість активів. Діюча методологія бухгалтерського обліку щодо витрат на формування і відтворення людського капіталу (підвищення здоров'я персоналу, підвищення кваліфікації), повинні відображатися в балансі підприємства як актив, тобто капіталізуватись.

Реалізацію людського капіталу як передумову ефективності управління капіталізацією компанії щодо бухгалтерського обліку перебуває в початковому стані, проте отримані на її основі висновки свідчать про перспективні подальші напрями вирішення проблем щодо розробки концепції бухгалтерського відображення людського капіталу в Україні.

Список використаної літератури:

1. *Андриссен Д.* Невесомое богатство. Определите стоимость вашей компании в экономике нематериальных активов / Д. Андриссен, Р. Тиссен [пер. с англ.] – М.: ЗАО "Олимп-Бизнес", 2004. – 304 с. 2. *Алчерч А.* Управленческий учет: принципы и практика / А. Алчерч; [пер. с англ.] / Под ред. Я.В. Соколова, И.А. Смирновой. –

М.: Финансы и статистика, 2002. – 952 с. 3. *Лев Б.* Нематериальные активы: управление, измерение, отчетность / Б. Лев. – М.: КВИНТО-КОНСАЛТИНГ, 2003. – 240 с. 4. *Медведев М.Ю.* Бухгалтерский учет для посвященных / М.Ю. Медведев. – М.: ИД ФБК-ПРЕСС, 2004. – 320 с. 5. *Мельник Л.М.* Конкретизация понятий капіталізації підприємства / Л.М. Мельник // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – № 4. – С. 24-29. 6. Революция в корпоративной отчетности: Как разговаривать с рынком капитала на языке стоимости, а не прибыли / [Экклз Роберт Дж., Герц Роберт Х., Киган Э. Мэри, Филлипс Дейвид М.Х.] пер. с англ. Н. Барышниковой. – М.: "Олимп-Бизнес", 2002. – 400 с. 7. *Старкова Н.О.* Интеллектуальные активы фирмы: идентификация и управление / Н.О. Старкова, А.Н. Костецкий // Экономика. Управление. Право. – 2000. – № 4. – С. 14-17. 8. *Феррис К.* Оценка стоимости компании: как избежать ошибок при приобретении / К. Феррис, Б.П. Пешеро; [пер. с англ.] – М.: Издательский дом "Вильямс", 2003. – 256 с. 9. *Хатулева О.В.* Проблемы признания в бухгалтерском учете интеллектуальных активов организации / О.В. Хатулева // Бухгалтерский учет и анализ. – 2005. – № 8 (104). – 34-38 с. 10. *Яремко І.Й.* Економічні категорії в методології обліку: [монографія] / І.Й. Яремко. – Львів: Каменяр, 2002. – 192 с.

ДАВИДЮК Тетяна Вікторівна – кандидат економічних наук, доцент, докторант кафедри бухгалтерського обліку Житомирського державного технологічного університету

Наукові інтереси:

- бухгалтерський облік людського капіталу;
- управлінський облік;
- комп'ютеризація бухгалтерського обліку